

Ганна Смокова

Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

ДЕРЖАВНА МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

Hanna Smokova

Vasyl' Stus Donetsk National University, Ukraine

STATE YOUTH POLICY IN UKRAINE: CONCEPTS AND ESSENCE

The article is devoted to a theoretical understanding of the category of "youth policy" in the scientific community. The approaches to the definition of this category in the context of the systemic transformation of Ukraine today are considered. The influence of various factors of differentiation of this socio-demographic group and the content of youth policy are investigated. It analyzes various approaches to the development of youth policy by taking into account the interests of stakeholders. On the basis of new trends in public life and the formation of a generational paradigm, the author refuses to establish a long-term model for the implementation of youth policy in modern Ukraine.

At these bifurcation points, the diversity of the individual's developmental directions sharply increases – both positive and negative, therefore, in the system of public management of transition periods, special attention should be paid to the development, socialization, and adaptation of youth to modern realities. Youth policy is proposed to be treated as a priority activity aimed at saving life and youth health, population reproduction, improving the quality of life of young people and developing their potential in the interests of society and future generations. Subjects of youth policy are public authorities and local governments, youth and other parties concerned.

Keywords: youth, youth policy, state youth policy, socialization.

Постановка проблеми. Молодь є важливим, потенційним, інтелектуальним ресурсом українського суспільства, а отже – визначальним фактором соціально-економічного розвитку країни. Кожна нова генерація на шляху власного становлення довгий час знаходиться в стані адаптації до існуючого рівня еволюції суспільства. Теоретично, молодь є спадкоємцем усталених культурних патернів і, при сприятливих умовах, може бути однією з найбільш активних соціальних груп. А звідси – реалізатором та ініціатором внутрішньої державної політики.

Кожна історична епоха має певні вимоги до підростаючого покоління, де суспільство за допомогою інститутів соціалізації (які є механізмом формування та реалізації державної молодіжної політики) створює умови для інтеграції молоді в соціальну структуру регіону. Це створює потребу у системному вивченні змін, що відбуваються в даній соціально-демографічній групі, і в науковому аналізі процесів регулювання політики держави щодо молоді. В умовах системної трансформації України виникає необхідність зміцнення потенціалу молодого покоління як найголовнішого фактору відтворення суспільства і сталого розвитку країни в цілому, а також переорієнтації молодіжної політики згідно із потребами сучасності.

Аналіз останніх публікацій. Дослідження специфіки формування та реалізації державної молодіжної політики є предметом дослідження багатьох науковців, зокрема: Балакірева О. М., Головатого М. Ф., Голуба С. П., Гузенко І. М., Левіна Р. Я., Метьолкіна Н. Б., Рубана Ю. Г., Савченко Б. Г., Цветкова В. В., Яременко О. О. Особливості молодіжного розвитку визначаються у роботах Ільїнського І. М., Лібанової Е. М., Ткачук І. В. та у низці нормативно-правових актів, які є регуляторами молодіжної сфери в Україні загалом. Але, незважаючи на наявні у науковому просторі праці з визначеної теми дослідження, питання щодо оцінки ефективності державної молодіжної політики та її впливу на системний розвиток країни залишаються відкритими.

Постановка завдання. Метою нашої статті є визначення актуальних напрямків розвитку сучасної української молоді та пошук заходів з підвищення ефективності державної молодіжної політики у контексті системної трансформації України.

Виклад основного матеріалу. Появу у науковому просторі понять «молодіжна політика» та «державна молодіжна політика» низка зарубіжних та українських вчених пов'язує із соціально-економічними змінами у другій половині ХХ ст. і відповідно зміною ролі молоді у соціальному прогресі. Адже у 50-60-х рр. розпочався процес виокремлення молоді як самостійної соціальної групи, її самовизначення та самореалізації. Підкреслимо, що процеси демократизації, які активно поширювалися серед країн європейського простору після Другої світової війни, стимулювали появу та розвиток таких особливостей молодіжної групи, як: «мобільність, динамізм, романтизм, потяг до нового прогресивного життя»¹. Це зумовило необхідність наукового аналізу молодіжної політики та формування самостійного напрямку у діяльності держави. Паралельно з процесами становлення молоді як самостійної соціальної групи відбувалося і виокремлення в політичній сфері напрямку «державна молодіжна політика». Наприкінці 70-х рр. досліджувана нами тема у більшості розвинених країн світу стала самостійним напрямком державної політики. Це знайшло вияв у прийнятті законів та спеціальних програм, пов'язаних із широкою реалізацією прав молоді у сфері освіти та працевлаштування; вирішення проблем молодих сімей. На початку 90-х рр. минулого століття, за даними ООН, у світі нараховувалися більше 100 держав, які прийняли спеціальні законодавчі акти з питань розвитку та соціального захисту молоді. Близько 90 країн на той час створили на вищому державному рівні органи та структури, які безпосередньо формують та координують ДМП².

Як окремих напрямків державної політики у країнах Східної Європи молодіжна сфера почала оформлюватись лише у другій половині 80-х рр., тобто в останні роки існування СРСР. Початком сучасного періоду формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні варто вважати прийняття 15 грудня 1992 р. Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні», яка юридично визначила ДМП як «пріоритетний і специфічний напрям діяльності держави щодо молодого покоління»³.

Отже, державна молодіжна політика як складне та багатогранне явище є об'єктом дослідження багатьох суспільних наук і відповідно з різноманітних трактувань формуються визначення поняття «державна молодіжна політика», його змістовне наповнення та співвідношення з такими поняттями як «державне управління молодіжною політикою», «молодіжна соціальна політика», «суспільна молодіжна політика», «асоціальна молодіжна політика» тощо.

Для визначення поняття, сутності, характеристик та змісту державної молодіжної політики з наукової позиції доцільно проаналізувати підходи, що склались у двох площинах: політологічній та соціологічній. Узагальнюючи існуючі концепції у науковому дискурсі можна виокремити три підходи до визначення поняття та змісту категорій «державна молодіжна політика» і власне «молодіжна політика». Прихильники першого підходу наголошують, що державна молодіжна політика уявляє собою систему комплексної та діяльності держави щодо молоді, не визнаючи, тим самим, існування або применшуючи значимість інших видів молодіжної політики⁴. Таким чином, цей підхід розширює межі молодіжної політики держави до поглинання молодіжної політики.

На думку іншого провідного українського дослідника В.А. Головенько, державна молодіжна політика охоплює всі сфери життєдіяльності молоді, включає в себе всі питання, пов'язані з вихованням молоді, охоплює всі процеси соціалізації, всю сукупність поглядів щодо місця та ролі молоді в суспільстві та їх реалізацію. Виходячи з цього, під державною молодіжною політикою варто розуміти сукупність дій всіх державних і громадських інституцій, проте кожний її суб'єкт та

¹ Головатий, М. (2006). *Соціологія молоді*. Київ: МАУП, 20.

² Скроботов, А. (1998). О некоторых новых подходах к молодежной политике в условиях реформ. *Социально-политический журнал*, 3, 98, 16.

³ Закон про загальні засади державної молодіжної політики в Україні, ст.24, 1993 (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 16, 166.

⁴ Свиридов, К. (2014). Основи державної молодіжної політики: компаративний аналіз (Україна і світ). *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін, Спец. вип.*, 332-338.

інституція здійснює її диференційовано, відповідно до своїх потреб і можливостей з урахуванням локальних особливостей¹.

Дещо схожої думки дотримується також І.М. Гайванович. Вчений вважає, що державна молодіжна політика – це, по-перше, система ідей, теоретичних положень щодо місця і ролі молодого покоління у суспільному розрізі; по-друге, це практична діяльність суб'єктів вище згаданої політики: громадських організацій та інших соціальних інститутів щодо реалізації ідей, положень з метою формування і розвитку молоді, реалізації її творчих потенціалів з метою формування нового суспільства².

Схожість цих позицій полягає у тому, що автори розглядають політику соціальних інституцій скрізь призму діяльності держави загалом, не применшуючи тим самим існування окремої політики щодо молоді, а також впливу інститутів громадянського суспільства у сфері свого функціонування, поза контролем держави. Не розмежовує зазначені поняття і М.В. Гуцалова, яка під терміном «державна молодіжна політика» розуміє чітко визначену систему ідей, принципів, теоретичних положень щодо місця та ролі молоді у поступальному розвитку суспільства, закріплених у законодавчих та нормативних актах (у програмних документах політичних партій, громадських організацій, промовах окремих суспільних лідерів), а також діяльність суб'єктів молодіжної політики щодо втілення цих ідей та положень у реальність в інтересах молоді та суспільства в цілому³.

Другий напрямок вивчення молодіжної політики представлений дослідниками, які віддають перевагу недержавним видам, які наявні у суспільстві. З такої позиції молодіжна політика представляє собою діяльність, яка здійснюється молоддю власноруч, а також діяльність інших суб'єктів політики, мета яких – розкриття потенціалу молоді та його спрямування на системний розвиток країни.

Так, відомий український дослідник у галузі молодіжної сфери, М.Ф. Головатий одним із перших у вітчизняній науці визначив, що по-перше, молодіжна політика – поняття більш широке, бо включає в себе політику усіх державних структур, громадських інститутів і організацій, тобто суб'єктів такої політики, по-друге, позиції, згідно з якою молодь має стати реальною рушійною силою не лише у випадку публічного обговорення, а саме законодавчого закріплення, прийняття необхідних підзаконних актів та реалізації заходів з молодіжного розвитку на локальному рівні⁴.

Велику підтримку серед дослідників молодіжної проблематики отримало визначення, запропоноване І.М. Ільїнським, який виходячи із принципу суб'єктності, виокремлює два види молодіжної політики: державну молодіжну політику і суспільну молодіжну політику.

Головним суб'єктом, який реалізовує державну молодіжну політику, є держава в особі спеціальних органів, діяльність яких так і інакше пов'язана з соціалізацією людини. Суспільну молодіжну політику реалізують різноманітні інститути громадянського суспільства: політичні партії, громадські організації, профспілки тощо⁵.

Із точки зору згаданого вченого І.М. Ільїнського, суспільна молодіжна політика – це система ідей, поглядів щодо молоді, а також практичних дій різноманітних структур громадянського суспільства, спрямованих на втілення теоретичних напрацювань у життя з метою досягнення перспектив, які підтримуються більшістю населення⁶. Проте, слід враховувати, що молодіжна політика, яка реалізується за допомогою політичних партій, громадських організацій, бізнес-структур, з одного боку обмежена правовими можливостями. Але з практичної сторони має велике значення, оскільки саме у процесі діяльності зазначених суб'єктів і формується певна модель молодої людини, яку кожен із цих акторів намагається представити як еталон та відповідно до нього вибудовувати свої стосунки з молоддю.

¹ Головенько, В. (1997). *Український молодіжний рух у ХХ столітті: історико-політологічний аналіз основних періодів*. Київ: А.Л.Д, 136.

² Гайванович, І. (2000). *Молодіжний рух України: тенденції та перспективи розвитку. Молода нація: Альманах: Спец-випуск*. Київ, 117.

³ Гуцалова, М. (2009). Державна молодіжна політика як фактор залучення молоді до участі у державотворчих процесах. *Наукові праці. Журнал*, 97, 87.

⁴ Головатий, М. (1993). *Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення*. Київ: Наук. думка, 29.

⁵ Ильинский, И. (2001). *Молодёжь и молодёжная политика. Философия. История. Теория*. Москва: Голос, 584.

⁶ Там само, 58.

На теперішній час, для України не є характерним формування такого ідеального образу політичними партіями та громадськими організаціями. В реальності, можна говорити про використання партіями молоді як численного, морально незрілого електорату, який можна задіяти для досягнення своїх цілей. Щодо молодіжної політики у контексті діяльності бізнес-структур, то на думку А.В. Алістаєвої молодіжна політика (у корпоративному розрізі) є складовою частиною його кадрової та соціальної політики і є, одночасно, системою заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для ефективного становлення та самореалізації молоді¹. Витрати на реалізацію проектів та заходів у рамках молодіжної політики є ініціативними, оскільки здійснюються за власним бажанням та на основі власної стратегії управління персоналом і плану його розвитку.

У суспільстві, що ґрунтується на принципах правової держави, державна молодіжна політика постає центральною ланкою суспільної регуляції процесів формування нових поколінь, тобто – соціалізації та самореалізації молоді. В межах такого підходу у державі є широкі можливості використовувати у реалізації молодіжної політики економічні, організаційні, кадрові та інші ресурси для досягнення суспільно значущих завдань².

Інституційно-функціональний блок, який для нашого дослідження є найцікавішим, являє собою багаторівневу сукупність інститутів, до яких належать органи державної влади (законодавчої, виконавчої та судової гілок влади), органи місцевого самоврядування, інститути громадянського суспільства (громадські організації, політичні партії) та безпосередньо молодь. Через функціонування суб'єктів реалізації державної молодіжної політики досягається головна мета, сформована нами на початку наукового дослідження щодо визначення особливостей формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні у контексті системної трансформації.

Отже, необхідно враховувати, що молодіжна політика є дуже динамічною системою, яка змінюється як під впливом зовнішніх чинників (соціально-економічні, політичні зміни тощо), так і внутрішніх (зміна цінностей, інтересів, орієнтирів самої молоді). Це, безперечно, має впливати на реалізацію державної молодіжної політики у напрямі самореалізації та розвитку сучасної української молоді. Кожне молоде покоління має свої характерні особливості, потреби і, відповідно, потребує постійної актуалізації даних щодо молодіжного становища та постійної уваги з боку влади усіх рівнів політики. Виходячи з цього, державну молодіжну політику не можна спланувати та реалізувати раз і назавжди – це має бути постійна і системна діяльність держави³.

Враховуючи започаткований рух України до децентралізації влади, доцільно розглядати та інтенсивно досліджувати необхідність ролі та функцій територіальних громад в усіх сферах реалізації державної політики. Особливий акцент, на нашу думку, варто зробити на вирішенні існуючих соціальних та матеріальних проблем української молоді, що може знайти своє відображення у виокремленні та імплементації діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування специфічних механізмів та засобів реалізації державної молодіжної політики, виходячи із потреб регіонів та окремих міст⁴.

Якщо розглядати регіональний рівень, то державна молодіжна політика є окремим напрямом практичної та науково-дослідної діяльності її суб'єктів: органів державної влади та місцевого самоврядування, політичних партій, громадських організацій, волонтерських рухів, інших формальних та неформальних інститутів, які здійснюють вплив та діяльність на молоде покоління в усіх сферах життєдіяльності (освіта, трудова діяльність, дозвілля, духовний та фізичний розвиток тощо). Таким чином регіональний рівень державної молодіжної політики представлений системних механізмом, головна особливість якого – врахуванням умов, специфіки та можливостей регіону, що створює необхідні умови для ефективного соціального становлення, розвитку здібностей, реалізації творчого потенціалу молоді як у власних інтересах, так і конкретного регіону, суспільства у цілому.

¹ Алістаєва, А. (2013). Особенности финансирования молодежной политики промышленных предприятий, входящих в состав крупных корпоративных объединений. *Вісник економіки транспорту і промисловості*, 42, 256.

² Коваль, Г. (2013). *Розвиток державної молодіжної політики: теорія, методологія, механізми реалізації: монографія*. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 243-244.

³ Панасюк, В. (2003). *Молодіжна політика: поняття, структура та суб'єктний склад відносин в сфері її реалізації. Актуальні проблеми держави та права: зб. наук. праць*, 21, 169.

⁴ Кожушко, Н. (2015). Обґрунтування моделі державної молодіжної політики в умовах розширення транскордонного співробітництва України. *Актуальні проблеми державного управління*, 1, 388.

Внаслідок цього, регіональна державна молодіжна політика постає стратегічною лінією держави і місцевої влади, функціональність якої спрямована на забезпечення соціально-економічного, політичного і культурного розвитку суспільства через підтримку та допомогу кожного регіону. А це дає можливість гармонійного, всебічного, соціального становлення та самореалізації молоді в умовах сучасної України¹.

Висновки. Молодь і молодіжна політика з кожним днем набувають нового потужного імпульсу і стають більше затребуваними в умовах сучасного суспільства. Багато вчених і низка науково-дослідних організацій вивчають молодіжну сферу, щоб знаходити відповідні взаємовигідні підходи, спрямовані на розвиток молоді як частини активного суспільства і зміцнення державної політики по відношенню до них.

Останнє десятиліття генерація поколінь в умовах перетворення суспільства свідчать про те, що нові покоління є більш наполегливими, розумово здатними і послідовно гнучкими, а отже – можуть дуже швидко трансформуватися і замінювати місця своїх попередників. Ці здібності до швидкого перетворення і стійкої адаптації потребують неодмінні уваги зі сторони влади та держави.

Відзначимо, що однією з головних характеристик розвитку світової цивілізації в цілому на межі другого і третього тисячоліть є зростання ролі людини у всіх сферах життя. Це виражається у тому, що накопичення суспільного багатства сьогодні вже відбувається не тільки у капіталі, а переважно у людині. Насамперед, у молодій людині.

Таким чином, в умовах сьогодення необхідно дуже пильно (з науково-теоретичної та методичної точки зору) вивчити дану категорію суспільства і виробити механізм гідного перетворення молоді на активного громадянина та адаптації до сучасного суспільства.

Молодь – це системоутворююча, соціально-демографічна група, яка є найбільш мобільною, креативною та, водночас, вразливою частиною населення. Тому головною стратегічною задачею державної молодіжної політики в Україні має бути України створенні умов для самореалізації та всебічного розвитку кожної молодої людини, реалізації її інноваційного потенціалу у всіх сферах суспільного життя, вихованні такого покоління, яке здатне ефективно працювати і навчатися протягом життя, зберігати й примножувати цінності народу України та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, демократичну, правову державу як невід’ємну складову європейської та світової спільноти.

References:

1. Golovatyj, M. (2006). *Sociologiya molodi* [Youth Sociology]. Kyiv: MAUP. [in Ukrainian].
2. Skrobotov, A. (1998). O nekotoryh novyh podhodah k molodezhnoj politike v uslovijah reform [About some new approaches to youth policy in the context of reforms]. *Socialno-politicheskij zhurnal* [Socio-Political Journal], 3, 98, 16. [in Russian].
3. *Zakon pro zagalni zasady derzhavnoi molodizhnoi polityky v Ukrayini, 1993* (Verhovna Rada Ukrayiny) [Law on General Principles of State Youth Policy in Ukraine, 24, 1993 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Vidomosti Verhovnoi Rady Ukrayiny* [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine], 16, 166. [in Ukrainian].
4. Svyrydov, K. (2014). Osnovy derzhavnoi molodizhnoi polityky: komparatyvnyj analiz (Ukrayina i svit) [Fundamentals of State Youth Policy: A Comparative Analysis (Ukraine and the World)]. *Naukovyj chasopys NPU imeni M.P. Dragomanova. Politychni nauky ta metodyka vykladannya socialno-politychnyh dyscyplin Speczialnij vypusk* [Scientific Chasopys NPU named M.P. Dragomanov. Political Science and Teaching Methods for Socio-Political Disciplines, Special Issue], 22, 332-338. [in Ukrainian].
5. Golovenko, V. (1997). *Ukrayinskyj molodizhnyj ruh u XX stolitti: istoriko-politologichnyj analiz osnovnyh periodiv* [The Ukrainian Youth Movement in the Twentieth Century: An Historical and Political Analysis of Major Periods]. Kyiv: A.L.D. [in Ukrainian].
6. Gajvanovych, I. (2000). Molodizhnyj rup Ukrayiny: tendencyi ta perspektyvy rozvytku [Youth Movement of Ukraine: Trends and Prospects for Development]. *Moloda naciya: Almanah: Speczialnij vypusk* [Young Nation: Almanac: Special Issue]. Kyiv. [in Ukrainian].
7. Guczalova, M. (2009). Derzhavna molodizhna polityka yak faktor zaluchennya molodi do uchasti u derzhavotvorchych procesah [State youth policy as a factor of youth involvement in state-making processes]. *Naukovi praci. Zhurnal* [Scientific works. Magazine], 97, 87. [in Ukrainian].

¹ Перепелиця, М. (2001). *Державна молодіжна політика в Україні (регіональний аспект): монографія*. Київ: Український ін-т соціальних досліджень, 13

8. Golovatyj, M. (1993). *Molodizhna polityka v Ukrayini: problemy onovlennya* [Youth policy in Ukraine: the problem of renewal]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
9. Ilinskij, I. (2001). *Molodjozh i molodjozhnaja politika. Filosofija. Istorija* [Youth and youth politics. Philosophy. History]. Teorija. Moscow: Golos. [in Russian].
10. Alistaeva, A. (2013). Osobennosti finansirovanija molodezhnoj politiki promyshlennyh predprijatij, vhodjashhij v sostav krupnih korporativnyh objedinenij [Features of financing youth policies of industrial enterprises that are part of large corporate associations]. *Visnik ekonomiki transportu i promislovosti* [Bulletin of the Economics of Transport and Industry], 42, 256. [in Russian].
11. Koval, G. (2013). *Rozvytok derzhavnoyi molodizhnoyi polityky: teoriya, metodologiya, mehanizmy realizaciyi* [Development of state youth policy: theory, methodology, implementation mechanisms: monograph]. Mykolayiv: Petro Mogyla`s ChDU. [in Ukrainian].
12. Panasyuk, V. (2003). Molodizhna polityka: ponyattya, struktura ta subyektnyj sklad vidnosyn v sferi yiyi realizaciyi [Youth policy: the concept, structure and subject composition of relations in the sphere of its implementation]. *Aktualni problemy derzhavy ta prava: zb. nauk. pracz* [Actual problems of the state and law: collection of scientific works], 21, 169. [in Ukrainian].
13. Kozhushko, N. (2015). Obgruntuvannya modeli derzhavnoyi molodizhnoyi polityky v umovah rozshyrennya transkordonnogo spivrobotnyctva Ukrayiny [Substantiation of the model of state youth policy in the conditions of expansion of cross-border cooperation of Ukraine]. *Aktualni problemy derzhavnogo upravlinnya* [Actual problems of public administration], 1, 388. [in Ukrainian].
14. Perepelycya, M. (2001). *Derzhavna molodizhna polityka v Ukrayini (regionalnyj aspekt)* [State youth policy in Ukraine (regional aspect)]. Kyiv: Ukrainian Institute of social investigations. [in Ukrainian].